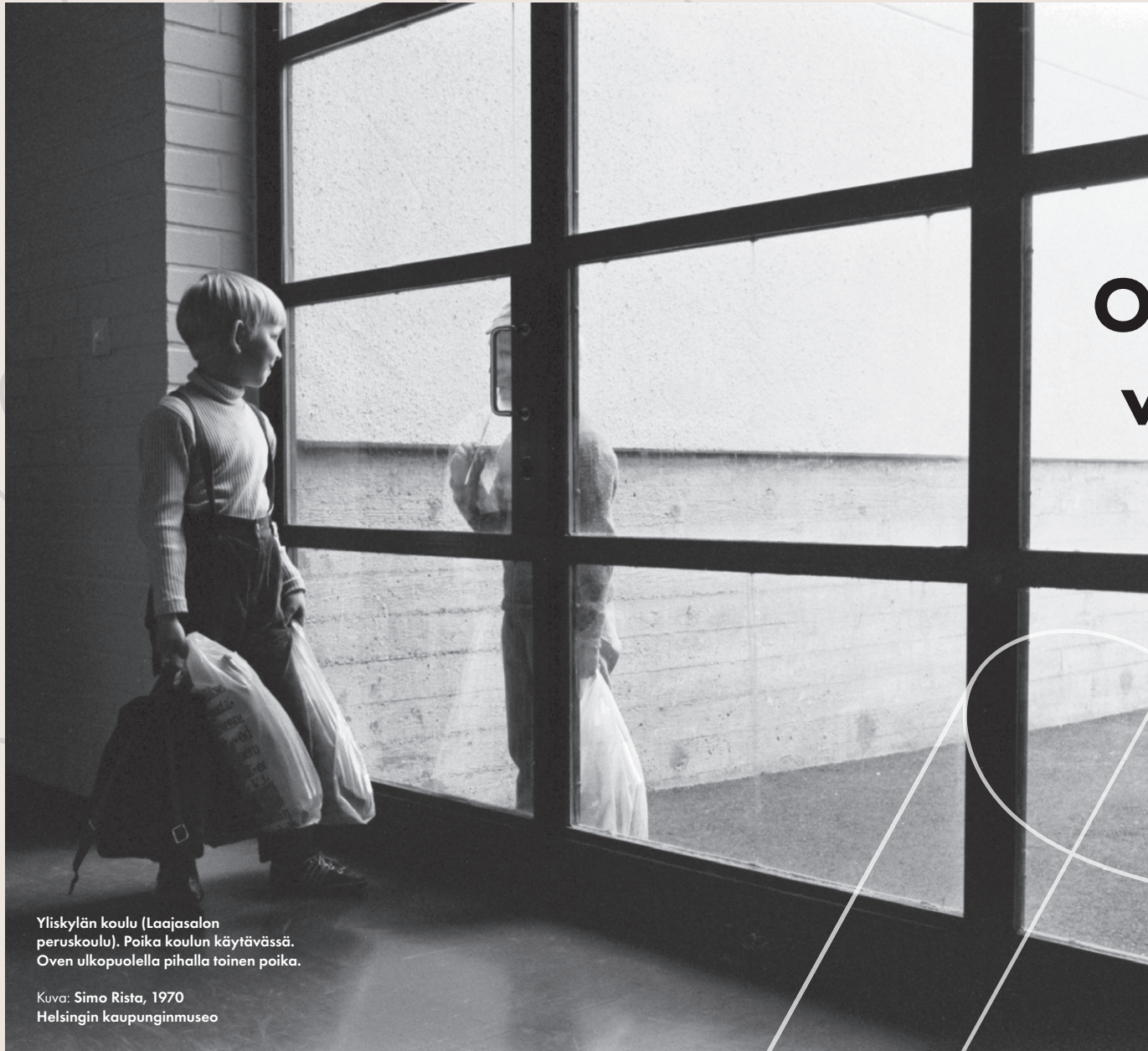

Yliskylän koulu (Laajasalon
peruskoulu). Poika koulun käytävässä.
Oven ulkopuolella pihalla toinen poika.

Kuva: Simo Rista, 1970
Helsingin kaupunginmuseo

Oppivelvollisuus vai oppioikeus?

Liisa Granbom-Herranen

DOI: 10.51811/km.102467

Oppivelvollisuuslainsäädännön muutokset sadassa vuodessa.

Abstrakti

Artikkeli keskittyy Suomen vuosien 1921 ja 2020 oppivelvollisuuslakeihin sekä keskeisien niitä tukevien lakien ja asetusten sisältöön. Tavoitteena on lyhyesti tarkastella, mitä lainsäädännössä ilmenevä käsitys oppivelvollisuudesta sisältää ja miten se on muuttunut sadassa vuodessa. Vai onko mikään muuttunut? Laeissa oppivelvollisuus näyttäytyy ensisijaisesti yhteiskunnan ja huoltajien velvollisuutena ohjata lasta ja nuorta kouluyhteisön valvonnassa. Lait ja asetukset legitimoivat yhteisöllisen valvonnan. Ne kuvaavat yhteiskunnan asettamia tavoitteita, mutta ne eivät kerro siitä, mitä tapahtui.

Avainsanat:

Oppivelvollisuus

Oppioikeus

Oppivelvollisuuslaki

Oppivelvollisuuden tausta

Suomessa ensimmäinen oppivelvollisuuslaki säädettiin vuonna 1921 (OVL1921). Sitä on täydennetty ja tarkennettu sadan vuoden ajan. Järjestyksessä toinen oppivelvollisuuslaki hyväksyttiin eduskunnassa 15.12.2020 ja se astui pääosin voimaan 1.1.2021 (OVL2020). Oppivelvollisuuteen kohdistuvat lait ilmentävät suomalaisen yhteiskunnan odotuksia tuleville aikuisille. Ne ovat osa vi-rallista asiakirjahistoriaa, josta voidaan lukea aikakauden yhteiskunnan valtaapitävien näkemykset ohjeistuksen tarpeesta. Oppilaan asemasta ei laeissa yleensä ole puhuttu oppilaan oikeuksina, vaan asema on määrittynyt oppilaaseen kohdistuvina velvoitteina ja sanktioina niille, jotka eivät määräyksiä noudata. Oppivelvollisuuden toteutusta samoin kuin lakien säätämistä ja muutostarvetta edeltänyt keskustelu on osin kirjautunut eduskunnan pöytäkirjoihin. Käytäntöön viedyt suunnitelmat puolestaan löytyvät esimerkiksi koulujen arkistoista, oikeudenkäyntiasiakirjoista tai varhemmalta ajalta kirkonkirjoista ja tuomiokirjoista (Kekkonen 2003, 13). Pauli Arola (2003) on väitöskirjassaan keskittynyt ensimmäistä oppivelvollisuuslakia edeltäneeseen kasvatusaatteelliseen pohdintaan ja poliittiseen keskusteluun. Tuula Hyyrö (2006) puolestaan on avannut sekä vuoden 1866 kansakouluasetuksen että vuoden 1921 oppivelvollisuuslain valmistelua ja toteutumista.

Tämä artikkeli keskittyy oppivelvollisuuteen sitä käsittelevien lakien näkökulmasta. Lait ja asetukset kertovat yhteiskunnassa vallitsevista odotuksista, eli se mikä niihin on kirjattu, ei ole tapahtuneen kuvaus. Lakien avulla muodostuu käsitys kunakin aikana yhteiskunnassa oikeina ja väärinä pidetyistä ilmiöistä. (Granbom-Herranen 2014, 7; Hedenborg 1997, 31.) Oppivelvollisuuslaki ja sen lisäykset eli koulutusta ja oppilashuoltoa käsittelevät lait kertovat sekä opetuksen tavoitteisiin että sen kattavuuteen liittyvistä velvoitteista ja odotuksista. Myös oppivelvollisuuslait voidaan tulkita taloudellisen ja poliittisen vallan arvoja ja tavoitteita ilmaiseviksi ohjeiksi, mutta lait eivät selitä opetusjärjestelmää tai sen toteutusta. (Granbom-Herranen 2014, 11–12.)

Koulutus toteuttaa kulloisenkin aikakauden yhteiskuntajärjestelmän odotuksia kansallisen kulttuurin luomissa puitteissa. Yhteiskunta ja ympäristö sekä aikakauden tapahtumat ja vallitsevat aatteet ovat ohjanneet op-

pivelvollisuuden kehitystä. Valistuksen aika loi edellytyksiä kansakoulun toteutumiselle. Suomen suuriruhtinaskunnassa valistuksen ilmapiiiri jatkui pitkälle 1800-luvun puolelle, jolloin kansakoulujen perustamisen ja opettajakoulutuksen myötä tavoitteena oli koko kansan sivistystason kohottaminen. Autonomian aikana sekä kansanopetuksen että koululaitoksen kehittäminen olivat keskeisiä toimintoja suomalaisuuden rakentumisessa. Kansan oman kulttuurin koettiin todentavan kansakunnan ja kansallisen valtion muodostamisen edellyttämiä kansan henkisistä voimavaroja, joten kansankulttuuri sai merkittävän aseman sivistysteorian ajattelussa (Karkama 2001, 26). Suomessa koulujärjestelmän muotoutuminen on liittynyt poliittisen ja kulttuurisen itsenäisyyden nationalistisiin suuntauksiin. 1800-luvulta lähtien on kansalaisuuden käsitys edellyttänyt kykyä tehdä sellaisia valintoja, joiden ymmärtäminen puolestaan edellyttää kykyä käsitellä tietoa. (Granbom-Herranen 2014, 15.)

Ennen oppivelvollisuuslain (OVL1921) tuomaa ja periaatteessa kaikille suunnattua oikeutta saada kouluopetusta päävastuu lasten opetuksen toteutumisesta oli vanhemmilla tai isäntävallan käyttäjillä (ks. Granbom-Herranen 2008, 132, 220). Oppivelvollisuuslakia edeltänyttä opetusta koskevia keskeisimpiä säädöksiä ovat olleet kirkkolait (KL1686, KL1689, KL1908), kansakouluasetus (1866), piirijakoasetus (1898) sekä palkkaussäännöt työnteon vaatimuksineen (PS1805, PS1865). Näiden lakien ja määräysten heijastumia on myös uusimmassa oppivelvollisuuslaissa. Hallituksen esityksessä oppivelvollisuuslaiksi todetaan: ”Oppivelvollisuuden laajentamisen ja toisen asteen tutkinnon suorittamisen tavoitteena on varmistaa, että jokaisella nuorella on riittävät valmiudet ja kyky oppia uutta ja pysyä näin työmarkkinoilla, edetä työuralla tai vaihtaa alaa ja ammattia tarvittaessa” (HE 173/2020vp, 82).

Kansakouluasetus (1866) velvoitti kuntia järjestämään lasten alkeisopetuksen. Tällä on enemmistön kannalta kuitenkin ollut lähinnä ohjeistava vaikutus, sillä yhteiskunnallisesti aktiivisen väestön käsitys kasvatuksesta sen paremmin kuin kasvatustodellisuudestaan ei kohdannut ei-omistavaan ryhmään kuuluvan kansanosan, rahvaan todellisuutta. Tavalliselle kansalle opinkäynnin motiivi löytyi esimerkiksi tsaarin armeijassa suoritettavan asevelvollisuuden keventymisestä, kun asevelvollisuuslaki (1878)

määritteli palvelusajan pituuden suhteessa koulunkäyntiin ja opinsaantiin. (Granbom-Herranen 2008, 72, 102; ks. Hyvärinen 2006.) Rahvaan käsitys koulunkäynnin hyödyllisyydestä tai hyödyttömyydestä muodostuikin arkielämän kokemuksista paikallisyhteisön keskeisessä vuorovaikutuksessa. Huolimatta laeissa mainitusta opetuksen tarjoamisen ja koulujen perustamisen velvoitteesta, vanhempien vapaaehtoisuuteen perustuva lasten koulunkäynti yleistyi kuitenkin hitaasti. Syitä tähän on varmasti useita, kuten se, että edustaessaan yhteiskunnan valtaapitävien näkemyksiä koulun arvo- ja ajatusmaailma jäivät etäisiksi kansalle tai että kansakoulun myötä rahvaan lapset tulivat toisen yhteiskuntaluokan kurinpidon ja kasvatuksellisten päämäärien kohteeksi. Joka tapauksessa lasten koulunkäynti liitti perheet entistä tiiviimmin yhteiskunnan valvontaan, ja koulunkäynti onkin suonut laillisen oikeuden puuttua kasvatettavien elämään ja olemukseen (Kivinen & Rinne 1994, 79; Markkola 1994, 196).

Teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttama liikehdintä loi uudenlaisia vaatimuksia työvoimalle. Kaikille yhteisen koulunkäynnin katsottiin tasoittavan eroja ja vastakohtaisuuksia yhteiskunnallisten ryhmien ja yksilöiden väliltä. Vaikka koulutus ja kasvatusta ovat rahvaan elämässä olleet sekä rajoittavia että mahdollistavia tekijöitä, oli lasten tulevaisuus vielä pitkään 1900-luvulla yhtenevä vanhemmilta ja lähiympäristöltä saadun työnteon määrittämän elämänmallin kanssa.

Oppivelvollisuuslait ja käytetty aineisto

Laki oppivelvollisuudesta säädettiin vuonna 1921 (OVL1921), mikä oli länsieurooppalaisittain varsin myöhään. Laissa mainitut vapautukset muun muassa asuinpaikan, vammaisuuden, kotona tarvittavan työvoiman tai jonkin muun perusteella johtivat siihen, että osa oppivelvollisuusikäisistä jäi pitkään oppioikeuden ulkopuolelle. Vasta vuoden 1998 perusopetuslaki (POL1998), jonka sisällössä on huomioitu vuotta myöhemmin voimaan astuneen perustuslakimuutoksen vaatimukset (731/1999), laajensi yleisen oppivelvollisuuden (ja siten oikeuden opetukseen) koskemaan koko 7–16 vuotiaiden ikäluokkaa, esiopetuksen kautta 6–16 vuotiaita lapsia. Toiminnalle määriteltiin perustuslakiin pohjautuvat oikeudet ja velvollisuudet kuten oikeus maksuttomuuteen, kielellinen yhdenvertaisuus ja uskon-

nonvapaus. Nykyiseen lakiin oppivelvollisuudesta (OVL2020) yhdistyvät perusopetuksen lisäksi esiopetus, ammatillinen koulutus, lukiokoulutus, ammattikorkeakouluopinnot, yliopistoissa annettava koulutus sekä vapaa sivistystyö. 2000-luvulla Euroopan unionin kansainvälinen yhteistyö ja tavoitteenasettelu vaikuttavat myös Suomessa toteutettaviin koulutuksellisiin uudistuksiin. Vaikutukset ovat kuitenkin vain ohjaavia suosituksia, sillä EU:n jäsenvaltiot vastaavat itse kansallisista koulutusjärjestelmistään kunkin maan valtiollisen lainsäädännön huomioon ottaen. (ks. Lahtinen & Lankinen 2009, 20–29, 32–36.) Laki oppivelvollisuudesta (OVL2020) astui osin voimaan 1.1.2021, ja tulee joiltain osin voimaan vasta syksyllä 2021 tai vuonna 2022. Edeltäjiinsä nähden se on laaja kokonaisuus.

Tarkasteluni aineistona ovat keskeiset oppivelvollisuuteen liittyvät lait ja asetukset. Aineistona lait tarjoavat yhden näkökulman oppivelvollisuuteen. Lähteethän eivät sinällään ole joko luotettavia tai epäluotettavia, vaan ne ovat eri tavoin informatiivisia (Kalela 2000, 92). Tarkasteltava ilmiö on lakeihin kirjattu sisältö. Menetelmällisesti kyse on sisällönanalyysistä (contemporary content analysis) sisältöjen ryhmittelyineen ja teemoitteluineen (ks. Granbom-Herranen 2008, 51; Granbom-Herranen 2018, 70–72). Lakien tarkastelun teemoja ovat oppivelvollisuuslaeissa mainitut oppimisedellytysten kannalta keskeiset asiat: oppivelvollisuuden täyttäminen, opetuskieli, koulumatkat, maksuton ateria sekä oppivelvollisuudesta vapauttaminen tai erityisopetus.

Olen ottanut laeista tarkasteluun niissä yhteiskunnalle esitetyt velvoitteet tarjota oppimismahdollisuus jokaiselle lapselle. Keskeinen lakien käyttämisestä aineistona koskeva kritiikki kohdistuu niiden ja tapahtumien suhteeseen, sillä laeista ei ilmene, miten ne ovat vaikuttaneet käytännössä sen paremmin yksilön kuin yhteisönsä elämässä. Lait ovat normatiivista aineistoa, joka ei kerro toteutuksesta, mutta niiden voi tulkita antavan kuvan poliittisesti ja taloudellisesti vaikutusvaltaisten ryhmien asettamista odotuksista ja pyrkimyksistä. Lait viittaavat sosiaaliseen todellisuuteen ja niissä mainittuja tilanteita voidaan olettaa olleen olemassa. Toisin sanoen, vaikka lait eivät sinällään kerro, mitä käytännössä tapahtui, antavat ne kuitenkin tietoa siitä, mitä odotettiin tapahtuvaksi tai ei-tapahtuvaksi. Lainsäädäntö perustana on yhteiskunnallista valtaa käyttävien tavoitteen

ilmaisu (Kekkonen 2003, 9). (ks. Granbom-Herranen 2011, 169–172.) Hallituksen esityksen keskeinen käsitys oppivelvollisuuden tavoitteesta 2020-luvulla kiteytyy esityksen lauseisiin ”oppivelvollisuus on Suomessa säädetty velvollisuudeksi hankkia tietyntasoinen osaaminen, ei koulupakoksi eli velvollisuudeksi osallistua koulutukseen” ja ”hallituksen esityksen ensisijaisena tavoitteena on nostaa suomalaisten koulutus- ja osaamistasoa” (HE 173/2020 vp, 14, 81–82).

Oppivelvollisuuden pidentämistä koskevan projektiryhmän sekä sen työtä tukemaan asetetun seurantar ryhmän toimikausi oli 2.9.2019–31.12.2021. Vuoden 2020 lopulla eduskunta sai käsiteltäväkseen hallituksen lähes viisisataasivuisen esityksen (HE 173/2020vp) uudeksi oppivelvollisuuslaiksi siihen liittyvine lakeineen. Eduskunnan liki sataisivuinen vastaus (EV 218/2020 vp) esitykseen valmistui 15.12.2020. Nämä asiakirjakokonaisuudet sisältävät perusteluja ja selvityksiä tehdyistä oppivelvollisuutta koskevista ratkaisuksista. Lakina oppivelvollisuuslaissa on siis kyse varsin tuoreesta asiasta. Sen soveltamisen lisähaaste on ollut vuonna 2020 maailmanlaajuinen pandemia, joka samalla kun uutta oppivelvollisuuslakia valmisteltiin ja otettiin käyttöön, toi koulumaailmaan aiemmin vain projektiluontoisesti käytetyn oppimis- ja opetustavan, etäopetuksen (ks. Salminen 1997). Oppivelvollisuuslain sekä sitä tukevien lakien tarkoitteiden ja käytännön yhteensovittaminen poikkeusaikana on osoittautunut lakeihin erikoistuneillekin vaikeaksi.

Uusi oppivelvollisuuslaki ei ole vain yksi laki, vaan se on liitteen 1 mukaisesti lakiryppään yhteinen nimittäjä. Oppivelvollisuuslain (OVL2020) ohella säädettiin laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta (TVL2020) ja säädettiin lisälait perusopetuslaista (POL2020), lukiolaisista (LL2020) ja ammatillisesta koulutuksesta (AKL2020). Lisäksi tehtiin oppivelvollisuuden uudelleenmäärittelyn vuoksi muutoksia 28:aan jo voimassa olleeseen lakiin. Osa edellä mainituista liitännäislaeista vaikuttaa suoraan koulutukseen liittyviin lakeihin ja niiden nojalla annettuihin asetuksiin. Oppivelvollisuuden kokonaisuuden ymmärtäminen edellyttää näiden lakien huomioimista puhuttaessa uudesta oppivelvollisuuslaista. (Ks. Liite 1.)

Oppivelvollisuuskäsite on sadassa vuodessa laajentunut sekä oppivelvollisen että yhteiskunnan näkökulmasta katsottuna. Oppivelvollisuuslaki on muuttunut oman maan kansalaisten terveitä lapsia koskevasta oppivelvollisuudesta kaikkien Suomessa vakinaisesti asuvien lasten oppioikeudeksi. Oppivelvollisuuslaissa (OVL1921) todettiin: ”Suomen kansalaisten lapset ovat oppivelvolliset”, nyt oppivelvollisuuslaki (OVL2020) määrittelee: ”Suomessa vakinaisesti asuvat lapset ovat oppivelvollisia.” Etenkin vammaisten tai erityistä tukea tarvitsevien lasten oppivelvollisuutta koskevista laeissa muutos on ollut suuri. Alkuun oppivelvollisia olivat ”kunkin piirin kouluikäiset lapset, joiden matka toimessa olevaan kansakouluun ei ole kolmea kilometriä pitempi”. Samoin laissa todettiin toistaiseksi oppivelvollisuudesta vapautettaviksi ”tylsämieliset lapset” ja ”ruumiinvian tai heikon terveyden takia siinä määrin kuin lääkäri on katsonut tarpeelliseksi” sekä ”heikon käsityskyvyn vuoksi vapauttakoon johtokunta kansakoulun tarkastajan suostumuksella lapsen oppivelvollisuuden täyttämistä siinä määrin kuin välttämätöntä on”. (OVL1921.) Erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden osalta uusi oppivelvollisuuslaki (OVL2020) velvoittaa koulutuksen järjestäjän selvittämään palveluiden ja tukitoimien tarpeen yhteistyössä oppivelvollisen ja hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa sekä ohjaamaan oppivelvollista hakemaan tarvittavia palveluita ja tukitoimia. Vammaisuuden perusteella opiskelijoille järjestettävistä muista palveluista ja tukitoimista on säädetty erikseen. Erityisopetuksen järjestäminen, oppilaan ja opiskelijan ohjaus samoin kuin terveyspalveluiden saatavuus ovat mukana oppivelvollisuuslakien ryppäässä (OVL2020, TVL2020, POL2020, LL2020, AKL2020).

Oppivelvollisuuden ikärajat ja oppivelvollisuuden täyttyminen vastaavin tiedoin

Suomessa ei ole eikä ole ollut koulupakkoa, on vain oppimisen velvoite ja oikeus. Ensimmäinen oppivelvollisuuslaki (OVL1921) säättää: ”Oppivelvollisuuden täyttämiseksi on lapsi pantava kansakouluun, ellei hän saa vastaavaa opetusta muussa koulussa tai kotona”. Tätä tarkennetaan huoltajan velvollisuudella toimittaa todistus lapsen saaman opetuksen laadusta ja laajuudesta. Laissa oppivelvollisuudesta (OVL2020) todetaan, että oppivelvollisuutta voi suorittaa osallistumatta opetukseen. Myös perusope-

tuksen hyväksyttävä suorittaminen on mahdollista joko osallistumalla lain mukaisesti järjestettyyn perusopetukseen tai saatava muulla tavalla perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot (POL2020). Kaikissa perusopetuksen oppivelvollisuutta määrittelevissä säädöksissä mainitaan oppivelvollisuus päättyväksi ennen oppivelvollisuuden yläikärajaa, mikäli oppilas on todistettavasti ja hyväksyttävästi suorittanut vastaavan oppimäärän. Sama koskee ennen oppivelvollisuuden alkamista vuoden kestävää esiopetusta. (OVL1921, KKL1957, PKL1983, POL1998, OVL2020.)

Pitkään oppivelvollisuus alkoi 7-vuotiaana (OVL1921, KKL1957, PKL1983, POL1998). Perusopetuslaki varhensi perusopetukseen oikeutettujen ja velvoitettujen ikärajaksi kuusi vuotta, mutta oppivelvollisia he eivät olleet eivätkä edelleenkaan ole (POL1998). Perusopetusta edeltävä esiopetus kestää yhden vuoden. Pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville oppilaille annettavassa erityisopetuksessa sekä vieraskielisessä opetuksessa se kestää kaksi vuotta (POL2020). Uuden oppivelvollisuuslain mukaan oppivelvollisuus alkaa lukuvuoden alussa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta. Laki ei vapautua erityistukea tarvitsevia, vaan päinvastoin laajentaa mahdollisuutta alkaa oppivelvollisuus vuotta aikaisemmin. Pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä olevan on osallistuttava oppivelvollisuuden alkamisvuonna esiopetukseen. Oppivelvollisuus alkaa siis joko 6- tai 7-vuotiaana. (OVL2020.)

Ensimmäisen oppivelvollisuuslain (OVL1921) mukaan oppivelvollisuus päättyi 13-vuotiaana, mutta tarpeen vaatiessa sitä voitiin jatkaa vuodella 14-vuotiaaksi asti. Kansakoululaki (KKL1957) nosti oppivelvollisuuden päättymisen ikärajaksi 16 vuotta ja vuodesta 1998 alkaen on oppivelvollisuus sekä oppioikeus päättynyt ”kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta” (POL1998). Nyt oppivelvollisuus päättyy oppivelvollisen täyttyessä 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnosta annetussa laissa (502/2019), ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (531/2017) tarkoitetun tutkinnon tai niitä vastaavan Ahvenanmaalla suoritettun tai ulkomaisen koulutuksen (OVL2020). Vaikka oppivelvollisuus päättyy 18-vuotiaana, oikeus perusopetuksen suorittamiseen päättyy pääasiallisesti sinä vuonna, jona oppilas täyttää 17 vuotta (POL2020). Oppivelvollisuus siis jatkuu perusopetuksen

suorittamisen jälkeen, sillä oppivelvollisen tulee perusopetuksen oppimäärän jälkeen suorittaa lukiokoulutuksen oppimäärää tai ylioppilastutkintoa vastaavat opinnot, tai ammatillista perustutkintoa tai ammattitutkintoa vastaavat opinnot. Oppivelvollisuus on mahdollista suorittaa myös tutkintokoulutukseen tai työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa. Lisäksi mainitaan joitain erityisryhmiä, kuten vaikeasti vammaisille järjestettävä koulutus. (OVL2020.)

Perusopetuslakiin sisältyy uudistunut aikuisten perusopetus, jossa ”Aikuisten perusopetuksessa lukutaitovaiheen sekä alku- ja päättövaiheen kattava oppimäärä on laajuudeltaan yhteensä enintään nelivuotinen. Päätoimisesti opiskellen opinnot tulee suorittaa kuitenkin enintään viidessä vuodessa.” Myös perusopetuksen jälkeiselle oppivelvollisuuteen kuuluvalla opiskelulle on asetettu ohjeellisia tavoiteaikoja sekä enimmäisaikoja. (POL2020.) Tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen opiskeluoikeus päättyy, kun opiskelija on suorittanut tämän koulutuksen (tai kun hänet on katsottu eronneeksi) (TVL2020). Lukiokoulutus tavoitteellinen suorittamisaika on kolme vuotta. Opiskeluoikeus lukiokoulutuksen oppimäärän suorittamiseksi on enintään neljä vuotta (LL2020). Suunnitelman mukainen ammatillisen tutkinnon suorittamisaika on enintään neljä vuotta. Ammatillisen koulutuksen opiskeluoikeus päättyy, kun opiskelija on suorittanut sen tutkinnon tai tutkinnon osan tai osat taikka koulutuksen, johon hänet on otettu opiskelijaksi (tai kun hänet on katsottu eronneeksi). (AKL2020.)

Perusopetuksen jälkeisen opiskelun keskeyttämisen syyt ovat moninaistuneet oppivelvollisuuden laajennuttua koskemaan entistä vanhempia ikäluokkia. Perusopetuksen jälkeinen opiskeluoikeus voidaan keskeyttää siksi ajaksi, jonka opiskelija on suorittamassa asevelvollisuuslain (1438/2007), siviilipalveluslain (1446/2007), naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta annetun lain (194/1995) mukaista palvelusta tai opiskelija saa sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaista sairauspäivärahaa tai äitiys-, isyys- tai vanhempainrahaa (POL2020). Tätä ei sovelleta oppivelvollisuuslaissa (OVL2020) tarkoitettuun oppivelvolliseen.

Opetuskieli, äidinkieli – oikeus omaan kieleen

Oikeutta saada opetusta äidinkielellään pidetään suomalaisessa yhteiskunnassa itsestäänselvyytenä, mutta ei edes itsenäisyyden aikana ole Suomessa mahdollistettu äidinkielistä opetusta kaikille. Ensimmäinen suomenkielinen yliopisto, Turun yliopisto, perustettiin maahan vasta vuonna 1920. Sitä ennen yliopisto-opiskelu oli ruotsinkielistä ja alkujaan opetuskieli oli latina. Korkeimman asteen koulutuksen kielellä on ollut ja on edelleen ohjaava vaikutus kaikkeen opetukseen.

Oppivelvollisuuslaissa (OVL1921) määrättiin opetus annettavaksi oppilaiden äidinkielellä, jolla tarkoitettiin suomea tai ruotsia. Peruskoulu laajensi käsitettä äidinkielestä, mutta pääasialliseksi opetuskieleksi määriteltiin joko suomi tai ruotsi. Lisäksi saamelaiten kotiseutualueella asuvien saamenkielisten oppilaiden opetuskieli voi olla saame ja kuulovammaisten opetuksessa voitiin opetuskielen tukena käyttää viittomakieltä. (PKL1983.) Perusopetuslain mukaan opetuksessa käytettävä kieli on joko suomi tai ruotsi, mutta opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli (POL1998).

Uusimmassa oppivelvollisuuslaissa ei enää luetella opetuskieliä. Oppivelvolliselle tulee osoittaa opiskelupaikka suomen tai ruotsin kielellä järjestettävässä koulutuksessa tai oppivelvollisen toiveiden ja valmiuksien mukaisesti muulla kuin edellä tarkoitettulla kielellä järjestettävässä koulutuksessa (OVL2020). Kuitenkin edelleen on oppivelvollisuuden suorittamisen mahdollisuuksissa ero jopa valtakielellä ja virallisilla vähemmistökielillä tarjottavassa opetuksessa (ks. KARVI 2020-19). Siirtyminen lähiopetuksesta etäopetukseen on lisännyt tuen tarvetta erityisesti muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvilla oppilailla (KARVI 2021, 4). Kaikkien oppilaiden osalta oikeus oppivelvollisuuden suorittamiseen omalla äidinkielellä ei toteudu. Lait kertovat toiveista, tavoitteista ja odotuksista, eivät toteutuksesta.

Opetuksen maksuttomuus ja ateria koulupäivän aikana

Oppivelvolliskoulun maksuttomuus on olennainen suomalaisen koulutusjärjestelmän perusta, vaikka kaikille tarjottavan opetuksen rinnalla on

ollut ja on edelleen tarjolla maksullista opetusta. Maksuttomuuden taustalla ovat vaikuttaneet niin yhteiskunnalliset aatteet kuten humanismi ja filantropismi kuin käytännön realiteetit. Nykyisin maksuttomuus liitetään demokraattisen hallintojärjestelmän tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien ideaaliin hyvinvointivaltiossa. Ensimmäisessä oppivelvollisuuslaissa säädettiin lapsen huoltajan oikeus ”maksutta käyttämään lasta, kunnes tämä on oppivelvollisuutensa suorittanut, sen piirin kansakoulussa, jossa asuu taikka työansiolle oleskelee” (OVL1921). Edelleen koulutus on maksutonta koko oppivelvollisuuden ajan, eli kunnes opiskelija täyttää 18 vuotta ja enintään 20-vuotiaaksi. Oppivelvollisuuslain (OVL2020) mukaan myös oppimateriaalit sekä työvälineet, -asut ja -aineet ovat opiskelijalle maksuttomia. Tämä koskee niin aikuisten perusopetusta (POL2020) kuin tutkintokoulutukseen valmentavaa (TVL 2020), lukio-opetusta (LL2020) ja ammatillisessa koulutuksessa annettavaa (AKL2020) oppivelvollisuuteen kuuluvaa opetusta.

Maksuttomuuteen liittyvä kouluruokailukeskustelu alkoi jo 1890-luvulla. Yhtenä perusteena olivat etenkin maaseudun pitkät koulumatkat. Uuden näkökulman jo 1900-luvun koulukeittolatoimintaan toi oppivelvollisuuslaki. Vaikka kouluruokailua oli järjestetty joissakin kunnissa jo 1900-luvun alusta, vasta vuonna 1943 kansakoululaitoksen kustannuksia koskevaan lakiin, niin sanottuun kouluruokalakiin (637/1943), tehtiin lisäys, joka määräsi kansakouluissa maksuttoman kouluruoan tarjoamisen pakolliseksi viiden vuoden siirtymäajan jälkeen. Siten vuotta 1948 pidetään koululaisille suunnatun maksuttoman kouluruokailun alkamisvuotena. Köyhäinavun tilalle tuli vähitellen oppilashuolto. (Jauhainen 1993, 88–89; Lintukangas 2009, 13–14; Tuomaala 2004, 283–285.)

Kansakoululaissa (KKL1957) määriteltiin oikeuden maksuttomaan ateriaan koskevan jokaista koulun työpäivää ja aterian on oltava ”riittävä”. Samalla oppilasasuntolassa annettava täysihoito muuttui maksuttomaksi. Myöhemmin peruskouluasetuksessa täsmennettiin aterian riittävyyttä: ”kouluateria katsotaan riittäväksi, jos se tyydyttää keskimäärin kolmannuksen oppilaan päivittäisestä ravinnontarpeesta” (718/1984). Tämä riittävyyden käsite on edelleen voimassa. Perusopetuslaissa (POL1998) otetaan kantaa sekä ruokailuun kasvatustilanteena (”tarkoituksenmukaisesti

järjestetty ja ohjattu”) että ruoan laatuun (”täysipainoinen ateria”). Tätä mahdollisuutta maksuttomaan ateriointiin pidetään yhä tärkeänä. Kansainvälisesti maksuton kouluruokailu on PISA-menestyksen ohella parhaiten tunnettu Suomen koulujärjestelmän erityisyys.

Uuden oppivelvollisuuslain (OVL2020) liitännäislakeihin on tehty kouluruokailua koskevia tarkennuksia koulutuksen toteutuksen mukaan. Ateriaoikeus koskee sekä nuorille että aikuisille tarkoitettua lukiokoulutusta (LL2020). Myös päätoimisessa ammattitutkintokoulutuksessa on oppivelvollisella opiskelijalla oikeus päivittäiseen maksuttomaan ateriaan (AKL2020). Sisäoppilaitosmuotoisesti suoritettavissa sekä valtioneuvoston asetuksella säädettävissä perustutkinnoissa, joissa osaamisen hankkiminen edellyttää läsnäoloa koulutuksen järjestäjän osoittamassa koulutuspaikassa tavanomaista työpäivää pidemmän ajan, on opiskelijalla oikeus myös muuhun maksuttomaan päivittäiseen ruokailuun. Maksuton ateria koulutai opiskelupäivinä on merkittävä opintososiaalinen etu monelle lapselle, nuorelle ja perheelle. Siksi se on sisällytetty myös poikkeusoloja koskevaan lainsäädäntöön. Opetuksen järjestäjällä on velvollisuus muuna kuin lähiopetuksena annettavassa opetuksessa tarjota mahdollisuus maksuttomaan ateriaan (1191/2020).

Koulumatkat

Ensimmäinen oppivelvollisuuslain taustalla oli kansakoulun piirijakoasetuksessa (1898) esitetty ajatus luonnollisista ja lyhyistä koulumatkoista. Kansakoulut tuli sijoittaa niin, että lapsilla ei yleensä ole kodistaan matkaa oman piirinsä kansakouluun enempää kuin viisi kilometriä. Lain tullessa voimaan olivat oppivelvollisia kouluikäiset lapset, joiden matka kansakouluun ei ollut kolmea kilometriä pitempi (OVL1921). Uuden oppivelvollisuuslain mukaan ei kouluja sijoiteta koulumatkan mukaan, vaan mikäli perusopetusta saavan oppilaan koulumatka on viittä kilometriä pitempi, oppilaalla on oikeus maksuttomaan kuljetukseen (OVL2020). Sama koskee varhaiskasvatuksesta esiopetukseen kulkemista (POL2020). Mikäli koulumatkaa ei voida järjestää ohjeistuksen mukaan, on perusopetuksessa (tai pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevalla oppilaalla) oikeus maksuttomaan majoitukseen, täysihoitoon (POL2020, LL2020)

tai majoituskorvaukseen (OVL2020). Lisäksi oppilas on oikeutettu matkakorvaukseen, jos hän asuu maksuttomassa asuntolassa tai saa majoituskorvausta eikä hän voi asua asuntolassa viikonloppuisin (POL2020). Asuminen koulutuksen järjestäjän osoittamassa asuntolassa on opiskelijalle maksutonta. Oppisopimuskoulutuksessa olevat oppilaat ovat oikeutettuja matkakorvaukseen (AKL2020).

Oppivelvollisuuden suorittamiseksi hyväksytyiksi katsottavat koulumatkat ovat pidentyneet. Koulumatkoihin käytettävä aika on kulkuyhteyksien paranemisesta ja kulkuneuvojen kehittämisestä huolimatta lisääntynyt. Se, että osa matkustuskustannuksista kuuluu oppivelvollisuuden maksuttomuuteen, ei vähennä päivän pituutta ja rasittavuutta. Maailma on muuttanut siirryttäessä jo oppivelvollisuuskoulun alimmilla luokilla paikallisyhteisöstä yhä laajenevaan elinpiiriin ja pidempiin koulumatkoihin.

Velvollisuudet ja sanktiot

Vaikka koulupakkoa ei Suomessa ole ollut, on oppilaan huoltaja ollut velvoitettu joko mahdollistamaan lapsen koulunkäynti ja valvomaan sen toteutumista tai ainakin osoittamaan lapsen saaneen opetusta. Jos ensimmäisen oppivelvollisuuslain aikana lapsen huoltaja laiminlöi velvollisuutensa säännöllisesti käyttää lasta koulussa tai ei toimittanut hänelle vastaavaa opetusta, tuli johtokunnan kehottaa huoltajaa täyttämään velvollisuutensa ja ”ellei hän siitä ota ojentuakseen” tehdä ilmoitus viralliselle syyttäjälle (OVL1921). Saman pykälän mukaan lapsen, joka ”vastoin huoltajansa tahtoa laiminlyö koulunkäynnin tai käytökseltään häiritsee koulun toimintaa eikä ole koulun kurinpitokeinoilla ojennettavissa”, voi tuomioistuim ”määrätä lastensuojeluviranomaisten hoitoon otettavaksi”. Koululaisissa (KKL1957) määrättiin lapsen huoltaja sekä työnantaja huolehtimaan oppivelvollisuuden täyttämisestä. Perusopetuslaki (POL1998) edellytti lisäksi huoltajan huolehtimaan lapsen osallistumisesta esiopetukseen tai esiopetuksen tavoitteet saavuttamaan toimintaan.

Nykyisessä oppivelvollisuuslaissa huoltajalle nimetään valvontavastuu ja huoltajan on huolehdittava oppivelvollisuuden täyttämisestä. Mutta enää vastuu ei ole vain huoltajalla tai oppilaalla, vaan myös perusopetuksen tai koulutuksen järjestäjällä on laissa määritelty ohjaus- ja valvontavastuu.

(OVL2020.) Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu alkaa, kun oppivelvollisen asuinkunnalle on tehty ilmoitus oppivelvollisesta. Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu päättyy, kun oppivelvollinen on aloittanut kunnan oppivelvollisuusikäisille järjestämän perusopetuksen sekä oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä vuonna esiopetuksen (POL2020) ja joka päättyy vasta seuraavan asteen koulutuksen järjestäjän ohjaus- ja valvontavastuun alkaessa tai oppivelvollisuuden päättyessä. Lisäksi oppivelvollisen asuinkunnan tulee ohjata ja valvoa oppivelvollisuuden suorittamista. Oppivelvollisen puolestaan tulee ilmoittaa opintojen aloittamisesta, keskeyttämisestä ja päättymisestä ohjaus- ja valvontavastuussa olevalle asuinkunnalle. Asuinkunnalla on myös koulutukseen ohjausvelvollisuus. Oppivelvollisen tilanne ja tuen tarve tulee selvittää yhdessä oppivelvollisen ja tämän huoltajan kanssa. Oppivelvollisuuslaki määrää: ”Huoltaja, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta laiminlyö ... velvollisuutensa valvoa oppivelvollisuuden suorittamista, on tuomittava oppivelvollisen valvonnan laiminlyönnistä sakkoon”. (OVL2020.) Oppivelvollisen on osallistuttava oppivelvollisuuslain mukaisesti järjestettyyn perusopetukseen tai saatava muulla tavalla perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot (POL2020). Opiskelijalla on velvollisuus osallistua henkilökohtaisen opiskelusuunnitelmansa mukaisesti opetukseen ja hänen on ”suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti” (TVL2020).

Koulunkäyntiin liittyvät lait olivat ensimmäisen oppivelvollisuutta koskevan lain (OVL1921) voimaan tullessa paljolti keinoja toteuttaa valvontaa. Oppivelvollisuuslaki (OVL2020) puolestaan sekä ohjaa koulutuksen järjestäjä yhteiskunnan valvontaa.

Poikkeusolot

Vuoteen 2020 asti ajatus poikkeusoloista on Suomessa liittynyt ensisijaisesti toisen maailmansodan aikaan. Toki maailmalla levinneet epidemiat ovat vaikuttaneet täälläkin ja siksi tartuntatautilaki on (1227/2016) ollut ajantasainen. Vuonna 2020 pandemia on johtanut opetuksen poikkeusjärjestelyihin ja poikkeusaika jatkuu ainakin vuonna 2021. Tähän on perusopetuslaissakin varauduttu päivittämällä perusopetuslain poikkeuksellisia opetusjärjestelyjä koskeva pykälä, joka tulee voimaan 1.8.2021, mutta on

väliaikaisesti voimassa jo 1.1.2021–31.7.2021 (POL1998, 1191/2020). Mikäli opetusta ei tartuntatautilain (1227/2016) mukaisesti voida järjestää turvallisesti lähiopetuksena koulussa tai muussa opetuksen järjestämispaikassa, voidaan opetuksessa siirtyä opetuksen järjestäjän päätöksellä poikkeuksellisiin opetusjärjestelyihin. Poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden aikana opetusta järjestetään osittain tai kokonaan muuna kuin lähiopetuksena. Käytännössä tämä on merkinnyt siirtymistä etäopetukseen eli tietokonevälitteiseen yhteydenpitoon. Oikeus tarvittaviin työvälineisiin koskee myös mahdollisuutta osallistua etäopetukseen. Oppivelvollisen oikeus opetukseen tulee turvata myös poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden aikana (POL1998). Myös opiskelussaan erityistä tukea tarvitsevat oppilaat tulee huomioida näissä tilanteissa.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskus (KARVI) on tarkastellut poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen tuomia haasteita. Opetuksen tasa-arvoisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutuminen vaatii raporttien mukaan myös opiskelun käytännön edellytysten osalta kasvavaa huomiota kaikilla koulutusasteilla. Esimerkiksi etäopiskelun edellyttämään tietotekniikkaan ei kaikilla ole vielä mahdollisuuksia ja valtakunnan tasolla internet-yhteys ei ole kaikkien käytettävissä. Kyse ei ole vain yksittäisistä oppilaista, vaan epätasa-arvoa muodostuu siitä, että myöskään kaikilla kouluilla ei ole ollut yhtäläisiä valmiuksia ja välineitä etäopetukseen siirtymiseen. (KARVI 2020-18; KARVI 2021, 71.)

Ohjeistuksen mukaan lähtökohtana tulee olla, että ”jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla perhetaustasta ja asuinpaikasta riippumatta tasa-arvoiset mahdollisuudet laadukkaaseen opetukseen ja koulutukseen”. Tuen tarve kohdistuu oppimisen tukeen ja ohjaukseen sekä lasten ja nuorten hyvinvointiin. (KARVI 2020-20, 7–8.)

Poikkeustila on lisännyt eniten tuen tarvetta oppijoilla, joilla jo ennestään on haasteita oppimisessa ja opintojen etenemisessä. Yleisesti sanottuna oppijoiden kokemus kuormitus ja oppimisen tuen tarve ovat lisääntyneet poikkeusaikana, eikä etäopiskelun aikana annettu tuki ole ollut kaikilta osin riittävää. Hyvinkään hoidettu etäopetus ei korvaa lähiopetusta. Myös opiskeluhuollon järjestämisessä on paikoin ollut haasteita niin perusope-

tuksessa, lukioissa kuin ammatillisissa oppilaitoksissa. Kaikista koulutuksen tasa-arvopyrkimyksistä huolimatta edelleen 2000-luvulla on todettu oppilaiden vanhempien koulutustaustan ja koulutuksen arvostuksen sekä kodin antaman tuen selittävän enenevässä määrin eroja oppilaiden välillä. Vielä korkeakouluopiskelijoidenkin kohdalla kodin vaikutus on näkynyt etenkin vaihtelevina mahdollisuuksina käyttää kotia opiskeluympäristönä. Mitä heikompi lapsen turvaverkko on kotona, sitä suurempi vaara on etäopetuksessa olevan lapsen syrjäytymiselle. Hyvin menestyvien ja heikkojen opiskelijoiden erot ovat korostuneet etäopetuksessa. Koti ja perhetilanne vaikuttivat etäopiskeluun ja opiskelurauhan saamiseen. (Ks. KARVI 2020-20, 43; KARVI 2021, 3–4, 91.)

Määräyksiä ja satavuotiaita uskomuksia

Yksi kansakoulun perustamisen alkuperäisistä motiiveista oli vastaaminen yleisen yhteiskuntamuutoksen tuomaan työvoiman lisätarpeeseen. Voiko 2000-luvun oppivelvollisuuskoulua edes kuvitella ilman yhteiskuntamuutoksiin ja työvoiman lisätarpeeseen vastaamista? Aikoinaan niin teollistumisen kuin kaupungistumisen katsottiin tuoneen uudenlaisia vaatimuksia työvoimalle. Tässä ei ole mitään uutta. Työvoimapolitiisilla tarpeilla säädelään edelleen koulutusta.

Kaikille yhteisen koulunkäynnin uskottiin tasoittavan eroja ja vastakohtaisuuksia yhteiskunnallisten ryhmien ja yksilöiden väliltä. Oppivelvollisuuskoulu merkitsi 1900-luvun alussa tilannetta, jossa yhteiskunnan velvoitteet kohdistuivat suoraan lapseen. Koulun kautta toteutettiin myös kansallista kasvatusprojektia, jossa samanaikaisesti oli vaikuttamassa sekä yksilöivä että yhdenmukaistava lasten kasvatus. Kyse ei ollut vain opetussellisista toimista, vaan huomiota kiinnitettiin myös terveyskasvatukseen, ravintotottumuksiin sekä muihin lastenhuollollisiin toimiin. Lapsen huolto- ja hoitovelvoite on edelleen lakisääteistä. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta todetaankin, että ”lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää”. (361/1983, OVL2020.) *Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta*

Vuoden 2020 oppivelvollisuuslain valmistelun ja voimaantulon ai-

kaan ovat erityisesti koulujen kasvatus- ja perushoitotehtävät korostuneet pandemian rajoittaessa sosiaalista kanssakäymistä. Oppilaiden ja heidän vanhempiansa huoli on kohdistunut ennen kaikkea oppilashuoltoon liittyviin asioihin: maksuttomaan ateriaan, virikkeisiin ja yhdessäoloon. Opettajat puolestaan pohtivat opetuksen laatua ja kuinka motivoida oppilaita heräämään aamulla.

Oppivelvollisuuskoulun tavoitteena on ollut oppimisen mahdollistaminen. Päämäärät ovat olleet moninaiset: niin irtolaisuuden estäminen kuin vaatimus itsensä elättämisestä. Kulkutautien ja sairastumisten merkitys koulunkäynnin esteenä pyrittiin poistamaan kiinnittämällä erityistä huomiota lasten terveyteen ja asuinolojen yleiseen hygieniaan. Vähävaraisia koululaisia ja heidän perheitään avustettiin vaatetuksessa aikana, jolloin vaatteiden ja ruoan puute olivat koulunkäyntiä haittaavia tekijöitä. Opettajat vaikuttivat lasten vapaa-ajan käyttöön muun muassa kesävirikistystoiminnan kautta. (ks. Tuomala 2004.) Nykyään ei kouluissa puhuta köyhäinhoidosta tai avustamisesta, vaan oppilashuollon ja opintososiaalisten toimin pyritään kattamaan oppilaan hyvinvointi- ja terveystalvet. Kotien kasvatusvastuun tueksi kohdistuu koulujen toimintaan odotus lastenhoidosta, säilyttämisestä turvassa koulupäivän ja vanhempien työpäivän ajan – eikä kyse ole vain ala-asteikäisistä. Onko oppivelvollisuus ollut keskeisenä tekijä Suomen PISA-menestyksessä vai ovatko kenties näkyvät tukitoimet luoneet edellytykset? Mikä merkitys on koulupakon sijaan vallitsevalla oppivelvollisuudella? Merkittävä osa tähänastisesta pandemia-ajan uutisoinnista sekä koulun toiminnan laadusta ja tavoitteista käytävästä keskustelusta käsittelee päivittäistä maksutonta ateriaa, oppilaiden mahdollisuutta tavata ikätovereitaan ja harrastusten vähäisyyttä. Opetuksen laadukkuus ja kattavuus oppimisen kannalta jäävät sivuosiin. Opetushenkilökunta pyrkii poikkeusoloissakin turvaamaan oppioikeuden toteutumisen. COVID-19-pandemian hillitsemiseksi toteutettu etäopetus on asettanut oppilaat keskenään eriarvoiseen tilanteeseen (ks. KARVI raportit 2020, 2021).

Oppivelvollisuus ei ole edellyttänyt koulunkäyntiä koko olemassaolonsa aikana. On olemassa oppioikeus oppivelvollisuuden muodossa, ei koulupakkona vaan opin hankkimisena. Tämä on Suomessa kasvatuksen ja

opetuksen ammattilaisille selvää. Onko vanhemmille? Onko eroa oppivelvollisuudella ja oppivelvollisen subjektiivisella oppioikeudella? Etäopetus puolestaan keväällä 2020 palautti opetuksen ohjausta myös kotien vastuulle, jonka seurauksena yhteiskunnan kasvatusjärjestelmän valvonnan voidaan katsoa ulottuvan entistä enemmän koteihin. Etäopetuksen vaikutus oppilaiden tasa-arvoiseen mahdollisuuteen oppia näkyy vasta ajan kuluessa. Myös poikkeustilanteiden vallitessa oppivelvollisuuslaki kertoo ainoastaan odotuksista ja määrittää oppilaalle tarjottavat oppimismahdollisuudet. Toteutuksesta se ei kerro.

Lähteet:

Painetut lähteet:

KL1686, *Kirko-Laki Ja Ordningi* 1686.

PS1805, *Lego-Statda för husbönder och tjenstehjon* (15.5.1805).

PS1865, *Keisarillisen Majesteetin Armollinen Palkkaussääntö isännille ja palkkollisille* (30.1.1865). *Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaskunnassa* (11.5.1866).

KL1869, *Kirkkolaki Evankelis-luterilaiselle seurakunnalle Suomen Suuri-ruhtinaanmaan evankelisluterilaiselle seurakunnalle* (6.12.1869).

Asevelvollisuuslaki (26/27.12.1878).

Piirijakoasetus 1898, *Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus ylempien kansakoulujen perustamisesta Suomen maalaiskunnissa* (18.10.1898).

KL1908, *Armollinen Asetus Suomen evankelisluterilaiselle kirkolle 1869 annetun Kirkkolain suomenkielisen tekstin muuttamisesta toisin kuuluvaksi* (24/11.10.1908).

OVL1921, *Laki oppivelvollisuudesta* (101/1921).

Kouluruokalaki1943, *Laki kansakoululaitoksen kustannuksista annetun lain muuttamisesta* (637/1943).

KKL1957, *Kansakoululaki* (247/1957).

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983).

PKL1983, *Peruskoululaki* (476/1983).

Peruskouluasetus (718/1984).

Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta (194/1995).

POL1998, *Perusopetuslaki* (628/1998).

Perustuslaki (731/1999).

Sairausvakuutuslaki (1224/2004).

Asevelvollisuuslaki (1438/2007).

Siviilipalveluslaki (1446/2007).

Tartuntatautilaki (1227/2016).

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017).

Ylioppilastutkinnosta annettu laki (502/2019).

HE 173/2020vp, *Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi*. (HE 173/2020vp).

<<https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f806e27cc>>
(Luettu 28.12.2020.)

EV 218/2020vp, *Eduskunnan vastaus* (EV 218/2020vp) *hallituksen esitykseen eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi*.

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Sivut/EV_218+2020.aspx>
(Luettu 28.12.2020.)

Laki perusopetuslain väliaikaisesta muuttamisesta (1191/2020).

OVL2020, *Oppivelvollisuuslaki* (1214/2020).

TVL2020, *Laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta* (1215/2020).

POL2020, *Laki perusopetuslain muuttamisesta* (1216/2020).

LL2020, *Laki lukiolain muuttamisesta* (1217/2020).

AKL2020, *Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta* (1218/2020).

Kirjallisuus:

Arola, Pauli 2003. *Tavoitteena kunnon kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917–1924*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 191. Helsinki: Helsingin yliopisto.

<<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/19795>> (Luettu 28.12.2020.)

Granbom-Herranen, Liisa 2008. *Sananlaskut kasvatuspuheessa – perinnettä, kasvatusta, indoktrinaatiota?* Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 329. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Elektroninen versio
<<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3111-7>> (Luettu 28.12.2020.)

Granbom-Herranen, Liisa 2011. Rahvaan lapsen kasvatuksen tavoitteet Ruotsin ja Venäjän ajan säädöksissä. *Kasvatus* 42 (2), 167–176.

Granbom-Herranen, Liisa 2014. Kasvatuksen tavoitteena kansalaisuus. Yhteiskunnan odotukset ja lähiyhteisössä koettu kasvatus 1900-luvun Suomessa. *Kansalaisyhteiskunta* 1, 6–28.

<<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/51428>> (Luettu 18.1.2021.)

Granbom-Herranen, Liisa 2018. *Proverbs in SMS messages: Archaic and modern communication*. Annales Universitatis Turkuensis B 459. Turku: Turun yliopisto. Elektroninen versio <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7322-4>>
(Luettu 28.12.2020.)

Hedenborg, Susanna 1997. *Det gåtfulla folket. Barns villkor och uppfattningar av barnet i 1700-talets Stockholm*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Hyyrö, Tuula 2006. *Alakansakoulunopettajien valmistuksen kehitys Suomessa vuosina 1866–1939*. Tampere: Tampereen yliopisto.
<<https://trepo.tuni.fi/>> (Luettu 19.1.2021.)

Jauhiainen, Arto 1993. *Koulu, oppilaiden huolto ja hyvinvointivaltio*. Turku: Turun yliopisto.

Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Karkama, Pertti 2001. *Kansakunnan asialla. Elias Lönnrot ja ajan aatteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KARVI 2020-18 Kansallisen arvioinnin tuloksia. *Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen*. Tiivistelmät 18:2020.
<<https://karvi.fi/app/uploads/2020/05/Poikkeuksellisten-opetusjarjestelyjen-vaikutukset-osa-I-Karvi-7.5.2020-1.pdf>> (Luettu 12.5.2021.)

KARVI 2020-19 *Kansallisen arviointitoiminnan tuloksia koulutusjärjestelmän tilasta 2020*. Tiivistelmät 19:2020. <<https://karvi.fi/publication/>> (Luettu 12.5.2021.)

KARVI 2020-20 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. *Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen Osa 1: Kansallisen arvioinnin taustaraportti, synteesi ja tilannearvio valmiiden aineistojen pohjalta*. Julkaisut 20:2020. <<https://karvi.fi/publication/>> (Luettu 12.5.2021.)

KARVI 2021 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. *Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen eri koulutusasteilla. Osa 3: Kansallisen arvioinnin yhteenvedo ja suositukset*. Julkaisut 8:2021. <<https://karvi.fi/publication/>> (Luettu 12.5.2021.)

Kekkonen, Jukka 2003. Modernin oikeuden synty, kehitys ja tulevaisuus. Teoksessa Inha, Jyri (toim.) *Muutos ja jatkuvuus. Näköaloja oikeushistoriaan*. Helsinki: Talentum, 243–270.

Kivinen, Osmo & Rinne, Risto 1994. Kansanopettajat ja kansalaiskuvan muutos Suomessa 1800–1900 luvuilla. Teoksessa *Koulu ja menneisyys. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 1994*. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura, 73–105.

Lahtinen, Matti & Lankinen Timo 2009. *Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä*. Helsinki: Tietosanoma.

Lintukangas, Seija 2009. *Kouluruokailuhenkilöstö matkalla kasvattajaksi*. Helsingin yliopisto. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5851-6>> (Luettu 18.1.2021.)

Markkola, Pirjo 1994. *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870 luvulta 1910 luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Salminen, Jari (toim.) 1997. *Etäopetus koulussa: Kilpisjärvi-projekti 1994–1997*. Helsingin II normaalikoulun julkaisu 1. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Tuomaala, Saara 2004. *Työtä tekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Liite 1

Oppivelvollisuus ja sen liitännäislait (kronologinen järjestys):

Oppivelvollisuuslaki (1214/2020).

Laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta (1215/2020).

Laki perusopetuslain muuttamisesta (1216/2020).

Laki lukiolain muuttamisesta (1217/2020).

Laki ammatillisesta koulutuksesta annetun lain muuttamisesta (1218/2020).

Muutoksia seuraaviin lakeihin (pääsanain mukainen aakkosjärjestys):

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019)

Laki Helsingin eurooppalaisesta koulusta (1463/2007)

Laki Kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010)

Koulumatkatukilaki (48/1997)

Laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta (1704/2009)

Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta (1128/1996)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Lukiolaki (714/2018)

Merityösopimuslaki (756/2011)

Nuorisolaki (1285/2016)

Laki nuorista työntekijöistä (998/1993)

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (1705/2009)

Opintotukilaki (65/1994)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

Laki Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta (252/2010)

Laki tutkintojen ja muiden osaamiskokonaisuuksien viitekehyksestä (93/2017)

Työsopimuslaki (55/2001)

Laki työttömyysetuuksien rahoituksesta (555/1998)

Työttömyysturvalaki (1290/2002)

Valmiuslaki (1552/2011)

Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä (884/2017)

Laki valtion ja yksityisen järjestämän koulutuksen hallinnosta (634/1998)

Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998)

Varhaiskasvatuslaki (540/2018)

Laki ylioppilastutkinnosta (502/2019)

Vaikuttavat seuraaviin lakeihin (pääsanain mukainen aakkosjärjestys):

Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017)

Ammattikorkeakoululaki (932/2014)

Lukiolaki (714/2018)

Laki Maanpuolustuskorkeakoulusta (1121/2008)

Laki Pelastusopistosta (607/2006)

Perusopetuslaki (628/1998)

Laki Poliisi-ammattikorkeakoulusta (1164/2013)

Laki Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta (1316/2006)

Laki taiteen perusopetuksesta (633/1998)

Laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta (1215/2020)

Laki vapaasta sivistystyöstä (632/1998)

Yliopistolaki (558/2009)

Laki ylioppilastutkinnosta (502/2019)